

Groen is geen paars

Of waarom niet alle wegen naar het centrum mogen leiden

Dirk Geldof

't Waren mooie beelden, begin 2000. Tony Blair te gast bij Guy Verhofstadt en Frank Vandenbroucke. Stralende gezichten. Drie politici in de middenleeftijd, dus jong in vergelijking met de grijsheid die we gewoon waren. Alledrie niet alleen proberend de welvaartstaat te activeren, maar ook heel de politiek in hun land. De flair van Blair, een lichte kwa-jongensstijl en vooral een sterke feeling voor communicatie, dat is wat hen in stijl verbindt: ze maken dezelfde keuzen inzake life-politics. Maar ook inhoudelijk groeit het bindmiddel: allen kiezen en belijden ze in meer of mindere mate de derde weg, met Giddens als goeroe. Is dat een slechte keuze? Niet echt. Giddens is één van de toonaangevende sociologen, die zich steeds meer en steeds verder op het politieke pad waagt. Hij werkt aan de vernieuwing van de sociaal-democratie, en niet toevallig heet de vertaling van zijn boek 'Paars'.

'Dit artikel moest een reactie zijn op de analyse van Dirk Holemans. Een moeilijke vraag, want die analyse kan ik alleen maar bijtreden. Ik wil ze aanvullen met drie korte commentaren en focus daarbij op de verschillen in het groene denken ten aanzien van de paarse vernieuwing, in de lijn van 'Niet meer maar beter. Over zelfbeperking in de risicosamenschappij'.

In het werk van één van de toonaangevende hedendaagse sociologen Anthony Giddens zijn twee opmerkelijke evoluties vast te stellen. In de eerste plaats wordt zijn werk steeds meer leesbaar. Hoe recenter zijn boeken, hoe essayistisch. Paars, de derde weg is een plezier om te lezen, bijna zelfs met een te hoog 'fast-book' gehalte. In de tweede plaats verschuift hij van socioloog naar ideoloog. Het lijkt alsof zijn boek 'Beyond left and right' hier een cruciaal keerpunt vormde. Zijn laatste essay is eerder partij-ideologisch op basis van recente sociologische inzichten. Het maakt zijn werk niet minder boeiend, maar wel meer omstreden. Steeds meer komt hij van de wetenschappelijke in de politieke arena. De aanhef van het paarse boek is meteen duidelijk: hij wil bijdragen aan het debat over de toekomst van de sociaal-democratie (p.7).

Paars vernieuwt zijn gedachtegoed waarbij modern liberalisme en een hervormde sociaal-democratie naar elkaar toe groeien. 't Is drummen in het centrum, met vernieuwing als modern toverwoord. Nu ook groen mee in hetzelfde regeringsbootje vaart, is het belangrijk om niet alleen gemeenschappelijke punten te benadrukken, maar ook de fundamentele verschillen in de verf te blijven zetten. De paarse

vernieuwing valt in grote lijnen toe te juichen: het vormt een afscheid van het harde neoliberalisme en van het oude biefstuk-socialisme, zeker in stijl en retoriek, en ten dele inhoudelijk. Maar de fundamentele uitgangspunten verschillen grondig van het groene project en van een sociaal-ecologische analyse. Drie verschilpunten vallen me daarbij op.

1. De paarse oneindigheid van onze behoeften

Een eerste vaststelling is dat zowel rood als blauw amper nog vragen stellen bij het klassieke economische adagium dat mensen wezens zijn met per definitie oneindige behoeften en per definitie schaarse middelen. 'I can get no satisfaction' is het credo geworden van de westerse consumptiemaatschappijen; een credo dat amper in vraag wordt gesteld. Kapitalisme vereist groei, en groei vereist blijvende en liefst nog groeiende behoeften. Onder meer Achterhuis wees in zijn boek, 'Het rijk van de schaarste', er op hoe we pas sinds de opkomst van het kapitalisme onze behoeften als oneindig definiëren en laten definiëren.

Maar het gaat hier niet in de eerste plaats om een theoretische kritiek. Het is juist vanuit de nooit stoppende zoektocht naar de vervulling van steeds meer en steeds nieuwe behoeften dat de ecologische risico's steeds sterker worden. Rood en blauw blijven geloven in een oneindige groei in een per definitie eindige wereld. Zolang het economische uitgangspunt blijft dat mensen oneindige behoeften hebben, blijven concepten als duurzaamheid moeilijk tot niet in de praktijk te brengen. Ecologische modernisering gaat voorbij aan de eindigheid van de aarde en gokt (nog te veel) op technologisch optimisme en reformisme. Ten gronde streeft een ecologische beweging naar een terugdringen van de behoeften in de risicomaatschappij, om zo onder meer ecologische risico's te beperken en om de kloof tussen de haast onbegrensd consumerende geïndustrialiseerde westerse landen en de rest van de wereld te beperken. Binnen de rijke landen (maar ook binnen ontwikkelingslanden) betekent dit het bestrijden van excessieve consumptie en ongelijkheid.

2. De paarse sacralisering van de economie

Daarmee verbonden is een tweede opvallend accent de sacralisering van de markt, zowel de markt van goederen en diensten - zeg maar de consumptiemarkt - als de arbeidsmarkt. Rood en blauw geloven niet alleen samen in de efficiëntie van de markt, ze streven ook samen naar de expansie van de markt. Steeds meer zal en moet onze samenleving een marktsamenleving worden. Er lijken amper grenzen aan de vermarkting te bestaan.

Dit blijkt in de eerste plaats uit de positieve wijze waarop men mensen wil activeren om verantwoordelijkheid te nemen, om ondernemerschap te stimuleren, om economische risico's te nemen. Maar meer nog blijkt het uit de centrale positie die de arbeidsmarkt in de maatschappij inneemt en nog meer moet innemen. Hoe meer de welvaartsstaat wordt geactiveerd, hoe belangrijker die arbeidsmarkt wordt in de westerse maatschappij. Iedereen wordt verondersteld op die arbeidsmarkt mee te kunnen, hoewel de productiviteits- en flexibiliteitseisen steeds hoger worden. Arbeid en sociaal leven is daarom moeilijker te combineren, maar bedenkingen daarrond vallen moeilijk in het activeringsdiscours.

Daarbij valt op hoe steeds meer maatschappelijke domeinen worden gecommuniceerd, worden vermarkt, onderworpen aan de economische logica. Of, in termen

van André Gorz, steeds meer menselijke activiteiten worden getransformeerd van autonome activiteiten naar heteronome activiteiten.

Ook hierin is er een belangrijk verschil tussen paars en de ecologische beweging. De derde weg is een toeweg, een péage. Hij leidt van de markt naar nog meer markt. Hiertegenover stellen de groenen niet dat er meer staat moet komen, maar wel dat een aantal sferen buiten het strikte marktdenken moeten blijven. Zij mogen niet worden gekoloniseerd, niet worden geheteronomiseerd. Zij behoren tot de sociale sfeer, de culturele sfeer, de democratische sfeer of de persoonlijke levenssfeer. Een samenleving waar participatie aan de arbeidsmarkt de belangrijkste poort naar maatschappelijke integratie vormt, heeft een democratisch deficit, mist een voldoende gedragen visie op burgerschap en democratie. Hetzelfde kan worden gezegd van een consumptiemaatschappij waarbij mensen op de markt zich inkopen in het sociaal weefsel van een samenleving, en waarbij minder kapitaalkrachtigen dat per definitie minder kunnen. De marktsfeer vormt maar één onderdeel van een samenleving, en juist daarom willen vele groenen die markt ten dele terugdringen uit de persoonlijke levenssfeer.

3. De groene zoektocht naar kwaliteit

In de derde plaats blijven rood en blauw het moeilijk hebben met de toenemende vragen naar de kwaliteit van het leven in de hedendaagse risicomaatschappij. Vanuit de twee bovenstaande kritieken is dat begrijpelijk. Want vele kwaliteitsvragen komen juist voort als perverse effecten van een te markt- en groeigerichte maatschappij. De groenen zijn juist een politieke beweging die, bij uitstek, is ontstaan uit de toenemende populariteit van de zogenaamde postmateriële waarden. Mensen worden steeds gevoeliger voor de paradoxen van onze risicomaatschappij. Deze komen steeds duidelijker naar voor.

Zo was onze materiële rijkdom nog nooit zo hoog, maar vele mensen hebben het gevoel dat het aan tijd ontbreekt om er van te genieten. Nog nooit wilden zoveel mensen een betaalde baan, maar er blijft een omvangrijke werkloosheid. Nog nooit hadden zoveel mensen een betaalde baan, maar toenemende productiviteitsdruk en flexibiliteitseisen maken werk en privé-leven steeds moeilijker te combineren. Nog nooit hadden individuen zoveel vrijheid, maar nog nooit voelden mensen zich zo hulpeloos om met die vrijheid om te gaan. Nog nooit was de technologische ontwikkeling zo ver gevorderd, maar nog nooit was de bedreiging van onze natuurlijke omgeving zo sterk. 'Meer' betekent vandaag niet langer automatisch 'beter'. Onze maatschappij zit op een scharniermoment. Deze paradoxen en vragen houden steeds meer mensen bezig, wanneer ze naar hun eigen leven kijken of wanneer ze even stilstaan bij onze samenleving aan de drempel van een nieuwe eeuw.

Als tegenreactie ontstaan er (economisch) tegendraadse pleidooien. De toenemende pleidooien voor zelfbeperking, voor versobering, verlangzaming of onthaasting, vormen een basis voor maatschappelijke en institutionele veranderingen in de sterk geïndividualiseerde risicomaatschappij. Zij situeren zich in een zoeken naar 'het goede leven', dat wordt bedreigd door de uitbreiding van de economische sfeer. Commodificatie, competitiviteit, toenemende prestatiedruk en voortdurende versnelling leiden tot overbevraging en uitsluiting van individuen, tot toenemende stress, tot een groeiende tegenstelling tussen materiële welvaart en reëel welzijn.

In de literatuur vallen er zes te onderscheiden - maar nooit volledig te scheiden - argumentatielijnen voor zelfbeperking te onderkennen. Dominant zijn de *ecolo-*

gische redenen om onze behoeften zowel als onze productie en consumptie te beperken. We moeten eindelijk rekening houden met grenzen aan de groei en de rooibouw op het milieu beperken. In de tweede plaats baseren voorstanders van zelfbeperking zich op *democratische argumenten*. Zij willen op technocratisch opgelegde beperkingen anticiperen en de noodzaak van drastische ingrepen ter bescherming van ons milieu voorkomen door op een democratische wijze andere maatschappelijke keuzen te maken. Ten derde zoeken zelfbeperkingspleidooien naar het *behoud van persoonlijke autonomie*. Te grote afhankelijkheid van steeds meer goederen en diensten, of, ruimer, ten aanzien van de markt, maakt ons tot slaven van onze behoeften, tot slaven van geld verdienen, carrière maken en consumeren. Heel wat pleidooien vallen, ten vierde, terug op *sociale redenen*. Kunnen we wel blijven produceren en consumeren wat niet veralgemeenbaar is? Daarbij wordt zowel naar de achterstand van de vierde wereld in ons land als naar de groeiende kloof met de derde wereld verwezen.

Het sterkst herkenbaar is de argumentatie dat zelfbeperking een concrete uitweg vormt voor wie zoekt naar een verbetering van de *kwaliteit van het leven*. Steeds meer mensen ontdekken dat het nastreven van te grote materiële welvaart in feite onwelzijn creëert. In het verlengde hiervan situeren zich, ten slotte, argumenten voor een *anders omgaan met tijd*. Hoe meer we onze tijd rationaliseren en meer proberen te doen in minder tijd, hoe schaarser tijd wordt. Ook de tijd om te genieten van de verworvenheden lijkt steeds schaarser te worden. De materiële welvaart is in de risicomaatschappij tot ongekende hoogten uitgegroeid. Dit leidt naast de risico's echter ook tot nieuwe, postmateriële behoeften, tot nieuwe schaarste. De nieuwe luxeproducten van de 21ste eeuw worden tijd, (open) ruimte, sociale contacten, zuivere lucht en gezonde voeding, stilte en zekerheid.

Juist het als oneindig percipiëren van onze behoeften ligt mee aan de basis van de huidige moderniseringsparadoxen. Juist daarom vormen de disparate pleidooien voor zelfbeperking een weergave hiervan en een mogelijke uitweg hiervoor. Meer en meer mensen voelen zich gevangen in een 'rat-race' waarbij ze in de strijd tegen toenemende risico's de autonomie om zelf keuzes te maken op sociaal-economisch of individueel vlak verliezen.

Essentieel is evenwel dat bovenstaande analyse niet in morele pleidooien verzandt. Het moet worden vertaald naar een *beleid* gericht op een reële verhoging van het welzijn van mensen. De nieuwe en vernieuwde instituties, structuren en beleidskaders moeten een dubbele functie vervullen ten aanzien van zelfbeperking op de verschillende maatschappelijke domeinen. Ze moeten diegenen die, vanuit hun persoonlijke levenssituatie, reeds stappen hebben gezet in de richting van zelfbeperking, maatschappelijk bevestigen en ondersteunen. Naast deze *ondersteunende rol*, moeten de vernieuwde instituties een *bevragende en stimulerende rol* spelen: ze moeten appelleren aan de concrete levenssituaties en problemen van mensen en hen prikkelen om hun denken over materiële en andere behoeften te herzien.

Eerder dan te activeren - of minstens samen ermee en - gaat het erom te desactiveren: mensen de kans geven om te kiezen of en in welke mate ze aan de rat-race wensen mee te doen. Het gaat inzake arbeid om de veralgemening van een recht op loopbaanonderbreking, zonder dat je moet bewijzen dat je zwanger genoeg bent, je ouders palliatief of zorgbehoevend genoeg, je bijscholing educatief genoeg, of welke voorwaarden dan ook. Het gaat om de creatie van een tijdsfonds in de sociale-zekerheid, waarbij iedereen het recht opbouwt om, gedurende pakweg vijf jaar op een arbeidsloopbaan, er geheel of gedeeltelijk uit te stappen, met een vergoeding als partieel basisinkomen.

Een ecologische en vrijheidsgerichte opvatting van het nieuwe 'geïstitutionaliseerde individualisme' bestaat er met andere woorden in om onze *autonomie* ten aanzien van de markt te vergroten, om de diverse risico's te beheersen, een middel om het goede leven dichterbij te benaderen. Het gaat daarbij om een zoektocht naar nieuwe evenwichten tussen economie, ecologie en individu. Toegepast op arbeid gaat het om een hernieuwd evenwicht tussen via de markt verloonde arbeid en andere activiteiten, rekening houdend met sociale en ecologische beperkingen.

Dit soort kwaliteitsvragen komt onvoldoende aan bod bij de pleidooien voor ecologische modernisering, waar men vooral op technologische correcties focust, maar waarbij de wijze van produceren en consumeren niet fundamenteel ter discussie wordt gesteld. Uiteindelijk blijft de derde weg een paarse zoektocht naar 'meer' doorheen een oerwoud van globalisering. Daarbij stellen zich oude verdelingsvragen in alle scherpste. De groenen zijn gevoelig voor deze verdelingsvragen, maar pleiten voor 'beter' in plaats van voor 'meer'. De oude tegenstelling tussen welvaart en welzijn is vandaag immers actueler dan ooit.

4. Er is een weg naast de derde weg.

Naast deze drie verschilpunten zijn er nog andere die niet aan bod kwamen, bijvoorbeeld de vraag hoe de kloof tussen noord en zuid (en afgeleid de migratiestromen) in de globalisering kunnen worden aangepakt. Deze punten tonen aan dat er behoefte is aan de ontwikkeling van het groene verhaal, nu rood en blauw tegen elkaar aanschurken dat het paars wordt.

Politiek gezien is het een goede ontwikkeling dat neoliberalisme en bureaucratisch socialisme zichzelf en hun project vernieuwen. Het levert een boeiend politiek schouwspel op, een interessante discussie en fascinerende boeken. Maar nu reeds vertelt de verkeersinformatie dat er file dreigt op die derde weg, wanneer te velen er zich in herkennen en allen dezelfde derde weg naar het centrum willen volgen. Zo dreigt de derde weg een snelweg naar het centrum van het politieke bestel en naar de economische centra te worden. Er is naast de derde weg behoefte aan ecologische wegen, willen we een antwoord ten gronde bieden op de economische ontwikkeling. Zodat het voor steeds meer mensen duidelijk wordt dat groen geen paars is.

[Bio]

Dirk Geldof (1965) is doctor in de sociologie (UIA) en kandidaat in de wijsbegeerte (UFSIA). Sinds juni 1999 is hij AGALEV-schepen voor emancipatie, bevolking, jeugd, ontwikkelingssamenwerking, groen- en aankoopbeleid in de stad Antwerpen.

[Literatuur]

Deze tekst vormt een aanvulling op de tekst van Dirk Holemans eerder in dit nummer. Het is een reactie naar aanleiding van:

Giddens, A., Paars. De derde weg. Over de vernieuwing van de sociaal-democratie, 2000.

Vergelijk met meer sociologische werken van Giddens, zoals:

Giddens, A., 'Modernism and post-modernism', *New German Critique*, 22: 15-18., 1981

Giddens, A., *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press, 1990.

Giddens, A., 'Modernity, history, democracy', *Theory and Society*, 22(2): 289-292, 1993.

Giddens, A., *Beyond left and right. The future of radical politics*. Cambridge: Polity Press, 1994.
Giddens, A., 'Risk society: the context of British politics', pp. 23-34, in: J. Franklin (Ed.), *The politics of risk society*. Cambridge: Polity Press, 1998.

Voor een verdere uitwerking van de pleidooien voor zelfbeperking, een uitgebreide analyse van de risicomaatschappij en een fundamentele kritiek op het huidige arbeidsmarktbeleid, zie:
Geldof, Dirk, 1999. *Niet meer maar beter. Over zelfbeperking in de risicomaatschappij*. Leuven, ACCO.

Voor de ongelijke verdeling van sociale risico's, en het ethische debat omtrent hedendaagse argumenten voor armoede- en rijkdomsbestrijdingbestrijding, zie:
Vranken, J., Geldof, D. Van Menxel, G., 1999. *Armoede en sociale uitsluiting, jaarboek 1999*. Leuven, ACCO.

Voor een ontleding van de verschillende invalshoeken in het activeringsdebat, zie:
Vranken, J., Geldof, D. Van Menxel, G., 1997. *Armoede en sociale uitsluiting, jaarboek 1997*. Leuven, ACCO, p. 199-214.